

УДК 631.11: 338.43

Е. В. Добровольська,

к. е. н., доцент, асистент кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування,
Заклад вищої освіти "Подільський державний університет"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8965-7540>

Н. В. Покотильська,

к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування,
Заклад вищої освіти "Подільський державний університет"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3163-2900>

В. А. Вольський,

к. т. н., магістр публічного управління та адміністрування, старший науковий співробітник,
Інститут механіки та автоматики агропромислового виробництва Національної академії
аграрних наук України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7639-4216>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.20.92

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

E. Dobrovolska,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management
and Public Administration, Higher Educational Institution "Podillia State University"

N. Pokotytska,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management
and Public Administration, Higher Educational Institution "Podillia State University"

V. Volskyi,

PhD in Technical Sciences, Master of Public Management and Administration, Senior Researcher, Institute
of Mechanics and Automation of Agricultural Production of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

MODERN TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTREPRENEURSHIP

У статті доведено, що в сучасних умовах господарювання розвиток економіки Хмельниччини значною мірою залежить від розвитку та ефективності діяльності суб'єктів господарювання агропромислового комплексу. Зокрема, аграрне підприємництво відіграє значу роль у збереженні сільських територій, розвитку їх інфраструктури, конкуренції, підвищенні рівня зайнятості сільського населення і формуванні його матеріального добробуту. Аналіз ефективності вітчизняного аграрного виробництва має чітко виражену регіональну диференціацію, що залежить від наявних ресурсних можливостей регіону, інвестицій та інших факторів. Детальний аналіз та їх оцінка є важливим резервом підвищення конкурентоспроможності та прибутковості аграрного підприємництва Хмельницької області. Доведено, що залишаючись провідною сферою підприємницької діяльності на селі, аграрне підприємництво повинно розширювати свій позитивний вплив на сільський розвиток як потенційно зростаюча галузь, вагома складова його економічних і фінансових джерел.

Entrepreneurship is the base of social and economic development of the country in conditions of market economy. The development of entrepreneurship in agriculture is of particular importance, as it guarantees food security, supplies food to people and supplies raw material for processing enterprises, promotes the operation and development of rural areas.

The article highlights the features of the formation of business environment and development of entrepreneurship in agriculture. The article indicates the importance of entrepreneurship in economic growth of the region, due to the strengthening of entrepreneurial orientation and development of business environment the subjects of agricultural sector have adapted to the market conditions quickly and efficiently and it has given an opportunity to enter the foreign market. The article substantiates the own vision of entrepreneurship as independent and initiative activity aimed at getting economic and social result and receiving profit. The article deals with tendencies of development of agricultural enterprises. In the research process, based on the analysis of the development of agrarian entrepreneur of Khmelnytskyi

region, it was discovered the inconsistency of institutional base of entrepreneur activity that leads to the reduction of enterprises' number — economic subjects. Thus, agrarian entrepreneur is developing with certain difficulties in the investigated area. It is proved, that lack of financial savings of potential entrepreneurs prevents a free development of agrarian entrepreneur; it is not enough object production base and servicing material and technical base; proper legal protection and certain legal guarantees of entrepreneurs with property issues, disposal of property, receipt and distribution of income, and further intensification of processes of entrepreneur activity depends on the efficiency of an effective system of national policy, that has to predict stimulation of agricultural enterprises development, implementation of measures for stimulation of placement of new entrepreneurial structures.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, аграрне підприємництво, ефективність виробництва, валова продукція, трудові ресурси.

Key words: agricultural enterprises, agrarian entrepreneurship, production efficiency, gross output, workforce.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Умови воєнного стану є складними періодами для країни, які супроводжуються значними викликами та обмеженнями. Політична та економічна нестабільність, воєнні дії та соціальні напруження створюють складне середовище, в якому підприємства повинні функціонувати та розвиватися. Водночас, аграрний сектор є однією з ключових галузей, яка впливає на економіку та життєздатність країни, забезпечуючи продовольчу безпеку, зайнятість населення та експортні потенціали.

Розвиток підприємництва в аграрному секторі — важлива передумова для вирішення проблеми виходу економіки України з кризового стану. Завдяки аграрному підприємництву у сільській місцевості створюються робочі місця, залучаються інвестиційно-інноваційні ресурси, формуються додана вартість та податкові надходження до бюджетів різних рівнів, що позитивно впливає на розвиток сільських територій та вирішення проблеми продовольчої безпеки [2].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Велика кількість відомих зарубіжних та вітчизняних вчених присвятили свої праці проблемам розвитку підприємництва в сільському господарстві: В. Андрійчук, Ю. Губені, Ю. Лупенко, М. Малік, С. В. Мочерний, П. Саблук, О. Г. Шпикуляк О., І. Ансофф, Ф. фон Хайєк, Р. Хизрич, Й. Шумпетер та інші. Однак, незважаючи на велику кількість наукових праць у розв'язанні проблем розвитку аграрного підприємництва чимало аспектів є ще досі не розкритим.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо розвитку підприємництва в аграрному секторі Хмельниччини.

ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЙОГО ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ

В Україні підприємництво здійснюється в будь-яких передбачених законом організаційних формах на вибір підприємця. Відповідно до статті 42 Господарського кодексу України, підприємництво — це "самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку" [1]. В сукупності галузей національної економіки, на розвиток яких спрямована підприємницька діяльність, важливе значення має сільське господарство.

Українські дослідники М.Й. Малік та О.Г. Шпикуляк у своїх працях відзначають важливе соціально-економічне значення підприємницької діяльності, яке базується на необхідності всебічного задоволення потреб суспільства [4].

В Хмельницькій області станом на 01.11.2021 р. підприємницьку діяльність в аграрній сфері здійснювало 1463 суб'єкти господарювання. У динаміці їх загальна кількість періодично змінювалась (рис. 1).

Ведучи мову про особливості функціонування аграрного підприємництва в ринкових умовах, звернемо увагу на аналітику, тобто економіку представлення суб'єктів господа-

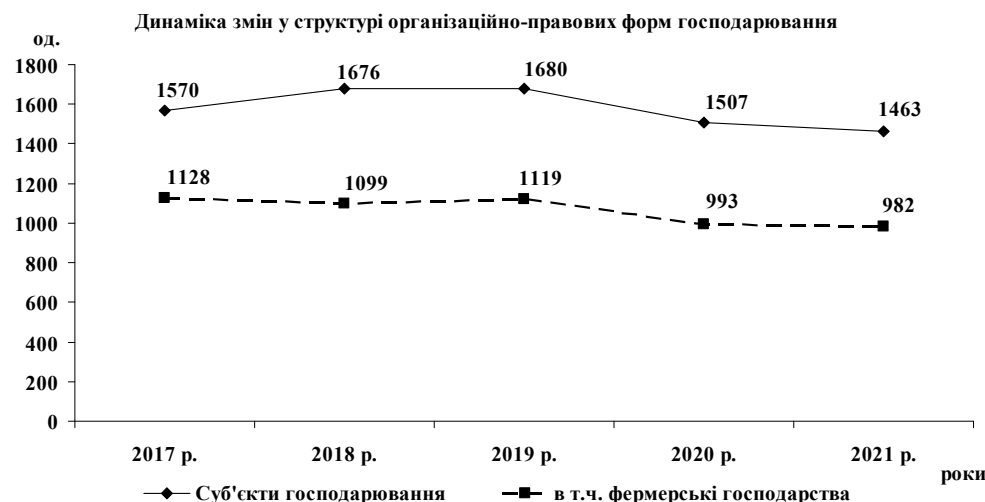

Рис. 1. Кількість суб'єктів господарювання, які здійснювали підприємницьку діяльність в аграрній сфері

Джерело: власна розробка.

Таблиця 1. Структура виробництва продукції сільськогосподарства за категоріями господарств, % до загального обсягу

Категорії господарств	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
1. Сільськогосподарські підприємства	69,4	70,6	71,8	70,6	74,1
у тому числі					
фермерські господарства	7,6	8,6	8,8	9,3	10,6
2. Господарства населення	30,6	29,4	28,2	29,4	25,9

Джерело: розраховано авторами за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області.

рювання аграрного профілю в економіці Хмельницької області.

Розвиток організаційно-правових форм аграрного господарювання відбувається різновекторно, зокрема, кількість підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність впро-

труднощі з фінансуванням; деградація сільськогосподарських угідь.

Вітчизняні підприємства мають унікальні можливості для виробництва сільськогосподарської продукції. Наявність значних площ родючих ґрунтів є основою, завдяки якій, при умові ефективного господарювання в найближчій перспективі може з'явитись можливість забезпечити населення країни високоякісною продукцією рослинництва та тваринництва і виийти з нею на світовий ринок.

Вагому частку в загальній кількості підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність, за організаційно-правовими формами господарювання на 01.11.2017—01.11.2021 рр. (30,6—25,9%) займали господарства населення. Що стосується фермерських господарств, то їх питома вага в структурі виробництва сільськогосподарської продукції є незначною (у 2017—2021 рр. — 7,6—10,6%) (табл. 1).

Сільськогосподарські підприємства виступають основним виробником продукції рослинництва в Хмельницькій області, при цьому їх частка протягом 2017—2021 р. збільшилася і у 2021 р. становила 90,9 % (табл. 2).

У 2021 р. продукція рослинництва в структурі валової продукції в постійних цінах у всіх категоріях господарств займає 83,9 %, що на 3,0 в. п. перевищує відповідний показник 2017 р. Найбільшої питомої ваги продукція галузі набула в 2021 р.

Таблиця 2. Продукція сільськогосподарства за категоріями господарств (у постійних цінах 2016 року), млн грн

Показники	Роки					2021 р.
	2017	2018	2019	2020	2021	до 2017 р. %
Господарства усіх категорій						
Продукція сільського господарства	36102,6	37021,8	35926,2	34979,2	39751,8	110,1
Продукція рослинництва	29199,9	30396,6	29299,7	28617,5	33350,6	114,2
Продукція тваринництва	6902,7	6625,2	6626,5	6361,7	6401,2	92,7
Сільськогосподарські підприємства						
Продукція сільського господарства	25042,2	26126,2	25784,8	24685,6	29439,8	117,6
Продукція рослинництва	21981,8	23211,7	22817,8	21943,2	26748,2	121,7
Продукція тваринництва	3060,4	2914,5	2967,0	2742,4	2691,6	87,9
Господарства населення						
Продукція сільського господарства	11060,4	10895,6	10141,4	10293,6	10312,0	93,2
Продукція рослинництва	7218,1	7184,9	6481,9	6674,3	6602,4	91,5
Продукція тваринництва	3842,3	3710,7	3659,5	3619,3	3709,6	96,5
Вироблено продукції сільського господарства на одну особу, грн						
Господарства усіх категорій	28209	29161	28520	28000	32154	114,0
продукція рослинництва	22815	23943	23259	22908	26976	118,2
продукція тваринництва	5394	5218	5261	5092	5178	96,0

Джерело: розраховано авторами за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області.

Таблиця 3. Розподіл підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність за розміром сільськогосподарських угідь у 2021 році

Показники	Кількість підприємств		Площа сільськогосподарських угідь	
	од	відсотків до загальної кількості	тис.га	відсотків до загальної площі сільськогосподарських угідь
Підприємства, що мали сільськогосподарські угіддя	1463	100,0	970,1	100,0
у тому числі площено, га				
до 5,00	55	3,8	0,1	0,0
5,01–10,00	63	4,3	0,5	0,1
10,01–20,00	103	7,0	1,7	0,2
20,01–50,00	371	25,3	13,5	1,4
50,01–100,00	203	13,9	14,6	1,5
100,01–500,00	341	23,3	83,4	8,6
500,01–1000,00	124	8,5	90,4	9,3
1000,01–5000,00	165	11,3	373,4	38,5
більше 5000,00	38	2,6	392,5	40,4

Джерело: розраховано авторами за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області.

У структурі валової продукції сільськогосподарських підприємств 2021 р. продукція тваринництва становила 9,1 %, тоді як у господарствах населення дані показники знаходяться на рівні 36,0 % відповідно.

Продукції сільського господарства господарствами усіх категорій на одну особу 2021 р. вироблено на 14,0 % більше ніж в 2017 р.

У Хмельницькій області зосереджено 2062,9 тис. га. земель, з яких питома вага сільськогосподарських угідь становить 75,7% і у 2021 р. займала 1560,5 тис. га. При цьому, питома вага ріллі становить 64,3%, що свідчить про високий рівень забезпеченості області зе-

Таблиця 4. Динаміка посівних площ сільськогосподарських культур за категоріями господарств, тис. га

Культури	2017	2018	2019	2020	2021	Відхилення 2021 р. від 2017 р.(+,-)
Підприємства						
Культури сільськогосподарські	913,6	925,7	926,2	950,4	951,9	38,3
у тому числі						
культури зернові та зернобобові	454,9	479,1	480,6	524,6	523,9	69,0
буряк цукровий фабричний	35,5	29,1	26,5	23,1	28,9	-6,6
картопля	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	-
культури овочеві	0,3	0,4	0,4	0,5	0,3	-
культури кормові	34,1	27,3	28,5	26,4	23,7	-10,4
Господарства населення						
Культури сільськогосподарські	259,5	260,5	259,1	259,7	261,0	1,5
у тому числі						
культури зернові та зернобобові	96,3	97,0	96,6	97,0	103,5	7,2
буряк цукровий фабричний	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	-
картопля	66,1	66,6	66,0	66,1	60,9	-5,2
культури овочеві	10,8	10,9	10,4	10,6	10,2	-0,6
культури кормові	74,9	74,5	74,8	74,5	70,9	-4,0

Джерело: розраховано авторами за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області.

мельними ресурсами, а отже і про високі потенційні можливості організації та здійснення сільськогосподарського виробництва. Окрім цього, у 2021 р. у загальній структурі земельного фонду, сіножаті та пасовища займали площу 91,0 і 103,9 тис. га відповідно, багаторічні насадження — 38,0 тис. га, і перелоги — 0,7 тис. га. Отже, структура земельного фонду регіону сприятлива для розвитку сільського господарства — рослинництва і тваринництва.

Аналізуючи дані табл. 3 можна зробити висновки, що із 1463 функціонуючих підприємств 795 підприємств, або 54,3 % від тих які мають площу сільськогосподарських угідь розміром до 100 га; 465 підприємств або 31,8 % мають від 100 до 1000 га; 165 підприємств або 11,3 % мають від 1000 до 5000 га; 38 підприємств або 2,6 % мають більше 5000 га.

Якщо розглядати площі сільськогосподарських угідь у відсотках до загальної площі то у 38 підприємствах із розмірами більшими за 5000 га зосереджено 40,4 % земель.

Рослинництво — це важлива частина агропромислового комплексу, галузь, яка є основою сільськогосподарського виробництва. Сільськогосподарські підприємства, які займаються рослинництвом, у 2021 р. вирощували продукцію на 951,9 тис. га сільськогосподарських угідь, що становить 78,5 % від загальної посівної площі. Їх діяльність характеризують дані, наведені в табл. 4.

За досліджуваний період посівна площа сільськогосподарських культур зросла на 38,3 тис. га. Найбільшими є площі під посівами зернових та зернобобових культур, під які відведено в сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення 2021 р. 523,9 тис. га та 103,5 тис. га відповідно. На другому місці — у сільськогосподарських підприємствах площі під посівами цукрових буряків (28,9 тис. га), тоді як під кормовими культурами відведено — 23,7 тис. га. У господарствах населення на другому місці площі під посівами кормових культур (70,9 тис. га), під картоплею 60,9 тис. га, тоді як під цукровими буряками відведено — 0,7 тис. га.

Розглянемо динаміку урожайності сільськогосподарських культур на Хмельниччині у 2017—2021 рр. табл. 5.

Аналіз таблиці 5 свідчить про те, що у звітному році в цілому по Хмельницькій області урожайність усіх

сільськогосподарських культур у підприємствах, крім цукрових буряків, збільшилась в порівнянні з 2017 роком. У господарствах населення спостерігається зменшення урожайності в динаміці.

Тваринницька галузь також відіграє важливу роль у продовольчому забезпеченні населення, розвитку аграрного виробництва й економіки країни. Масове скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин, зниження продуктивності, збитковість виробництва та погіршення якості продукції ставлять під загрозу національну продовольчу безпеку, знижується експортний потенціал країни та погіршується соціальна ситуація в сільській місцевості.

Дані табл. 6 свідчать про те, що у всіх категоріях господарств Хмельницької області майже по всіх видах тварин за аналізований період відбувалося поступове зменшення їх поголів'я, крім незначного збільшення поголів'я свиней, овець та кіз. У сільськогосподарських підприємствах спостерігається зменшення чисельності всіх видів тварин, крім поголів'я корів, свиней та вівців.

У господарствах населення відбулося майже по всіх видах тварин за аналізований період зменшення їх поголів'я, виключення поголів'я овець. Причиною зменшення поголів'я худоби стала кризова ситуація із заготівлею кормів і різке зростання цін на них.

Через надмірну збитковість галузі відбувається занепад молочного та м'ясного скотарства в сільськогосподарських підприємствах, а тому власники підприємств обґрунтовано позбавляються збиткових виробництв — скорочують чисельність поголів'я.

Якщо зникне худоба — то зникне вітчизняне виробництво м'яса, молока та продуктів з них. Звичайно, виробництво, засноване на їх заміниках, буде процвітати, але питання у їх якості, безпечності та корисності для людини.

Звичайно, м'ясо, молоко та продукти з них можна експортувати, але тоді постане питання серйозної залежності від іноземних виробників. А також — у ціні, яка на фоні падіння економіки може виявитися катастрофічною для великої кількості населення. Відтак, продовольча безпека буде зруйнована.

Отже, за даними Головного управління статистики у Хмельницькій області, підтверджується зменшення ви-

Таблиця 5. Динаміка урожайності сільськогосподарських культур за категоріями господарств (з 1 га зібраної площі, ц)

Культури	2017	2018	2019	2020	2021	Відхилення 2021 р. від 2017 р.(+,-)
Підприємства						
Культури зернові та зернобобові	66,4	72,0	70,6	68,5	83,8	17,4
Буряк цукровий фабричний	558,0	501,1	516,9	405,4	547,1	-10,9
Соняшник	30,0	30,8	36,7	32,4	31,5	1,5
Картопля	171,2	225,3	154,5	210,9	192,6	21,4
Культури овочеві	254,2	231,3	230,5	221,0	314,9	60,7
Культури плодові та ягідні	89,2	100,5	55,9	74,6	172,3	83,1
Господарства населення						
Культури зернові та зернобобові	42,6	43,3	42,5	41,3	43,9	1,3
Буряк цукровий фабричний	359,2	368,8	370,8	353,9	356,8	-2,4
Соняшник	20,6	20,3	18,9	18,8	17,6	-3
Картопля	209,1	207,9	165,8	193,0	191,2	-17,9
Культури овочеві	239,7	232,7	230,7	201,4	210,7	-29
Культури плодові та ягідні	186,9	193,6	179,5	176,1	172,3	-14,6

Джерело: розраховано авторами за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області.

робництва продукції тваринництва у господарствах усіх категорій за виключенням кількості виробництва молока та меду. У господарствах населення зростає ще й виробництво яєць.

Таблиця 6. Динаміка кількості сільськогосподарських тварин за категоріями господарств, тис. голів

Сільськогосподарські тварини	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відношення 2021 р. до 2017 р. (%)
Господарства усіх категорій						
Велика рогата худоба	230,5	230,2	221,3	219,4	218,2	94,7
у тому числі корови	133,6	130,4	126,6	123,3	123,1	92,1
Свині	332,3	325,9	312,2	324,4	357,4	107,6
Вівці та кози	27,0	27,3	26,5	33,2	40,3	149,3
у тому числі вівці	4,8	5,0	4,4	11,4	17,9	в 3,4 р.
Коні	17,6	17,8	16,5	16,0	15,6	88,6
Кролі	209,3	220,3	210,4	202,9	202,4	96,7
Птиця	6864,9	7091,6	8157,3	6649,1	6213,3	90,5
Бджолосім'ї, тис.	339,3	304,4	279,6	234,1	292,7	86,3
Підприємства						
Велика рогата худоба	68,6	67,5	62,7	61,7	62,7	91,4
у тому числі корови	26,5	27,5	27,1	26,0	27,4	103,4
Свині	152,7	163,2	159,8	181,0	226,1	148,1
Вівці та кози	2,5	2,3	2,0	8,0	14,6	в 5,8 р.
у тому числі вівці	2,5	2,3	2,0	8,0	14,6	в 5,8 р.
Коні	1,5	1,3	1,1	0,8	0,7	46,7
Кролі	к	к	к	к	к	—
Птиця	4383,8	4519,2	5502,4	3988,9	3736,0	85,2
Бджолосім'ї, тис.	2,6	2,4	2,3	2,3	2,0	76,9
Господарства населення						
Велика рогата худоба	161,9	162,7	158,6	157,7	155,5	96,0
у тому числі корови	107,1	102,9	99,5	97,3	95,7	89,4
Свині	179,6	162,7	152,4	143,4	131,3	73,1
Вівці та кози	24,5	25,0	24,5	25,2	25,7	104,9
у тому числі вівці	2,3	2,7	2,4	3,4	3,3	143,5
Коні	16,1	16,5	15,4	15,2	14,9	92,5
Кролі	к	к	к	к	к	—
Птиця	2481,1	2572,4	2654,9	2660,2	2477,3	99,8
Бджолосім'ї, тис.	336,7	302,0	277,3	231,8	290,7	86,3

Джерело: розраховано авторами за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області.

Таблиця 7. Динаміка виробництва продукції тваринництва за категоріями господарств

Види продукції	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відношення 2021 р. до 2017 р. (%)
Господарства усіх категорій						
М'ясо, тис. т						
у живій масі	96,6	99,2	99,9	90,6	94,4	97,7
у забійній масі	64,8	67,1	67,9	61,0	64,1	98,9
Молоко, тис. т	596,7	624,0	635,8	651,6	653,8	109,6
Яйця, млн шт	1308,4	1089,7	1027,2	972,9	725,4	55,4
Вовна, т	8	6	5	5	5	62,5
Мед, т	3622	5961	5724	5129	5437	150,1
Підприємства						
М'ясо, тис. т						
у живій масі	42,6	45,3	48,2	40,6	46,3	108,7
у забійній масі	30,2	32,6	34,9	29,1	33,4	110,6
Молоко, тис. т	161,0	168,4	174,6	186,6	193,2	120,0
Яйця, млн шт	1139,2	916,1	845,6	786,5	541,5	47,5
Вовна, т	3	1	к	к	к	-
Мед, т	48	29	25	29	32	66,7
Господарства населення						
М'ясо, тис. т						
у живій масі	54,0	53,9	51,7	50,0	48,1	89,1
у забійній масі	34,6	34,5	33,0	31,9	30,7	88,7
Молоко, тис. т	435,7	455,6	461,2	465,0	460,6	105,7
Яйця, млн шт	169,2	173,6	181,6	186,4	183,9	108,7
Вовна, т	5	5	к	к	к	-
Мед, т	3574	5932	5699	5100	5405	151,2

Джерело: розраховано авторами за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області.

Таблиця 8. Динаміка виробництва основних видів сільськогосподарської продукції на одну особу, кг

Види продукції	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відношення 2021 р. до 2017 р., %
Культури зернові та зернобобові	2673	3041	3015	3190	3907	146,2
Буряк цукровий фабричний	1549	1121	1107	768	1301	84,0
Соняшник	343	381	408	456	413	120,4
Картопля	1082	1092	871	1024	946	87,4
Культури овочеві	210	207	198	180	181	86,2
Культури плодові та ягідні	176	187	163	162	176	100
М'ясо (у забійній масі)	50,6	52,9	53,9	48,8	51,9	102,6
Молоко	466,2	491,5	504,8	521,6	528,8	113,4
Яйця, шт	1022	858	815	779	587	57,4

Джерело: розраховано авторами за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області.

Одним із найважливіших завдань будь-якого аграрного підприємства є підвищення продуктивності праці. Продуктивність праці у ринковій економіці є одним з чинників формування сукупної пропозиції. Дані про розміри основних показників продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах Хмельницької області за 2017—2021 рр. наведено в табл. 8.

Дані таблиці свідчать, що по виробництву більшості видів сільськогосподарської продукції у розрахунку на 1 зайнятого в сільськогосподарському виробництві відбулося посту-

пове зменшення. Виняток склало виробництво зернових культур, соняшнику, м'яса та молока.

Узагальнюючим показником економічної діяльності сільськогосподарських товаровиробників є рівень рентабельності, який відображає дохідність і прибутковість підприємства.

Як показало дослідження ефективності виробництва основних видів сільськогосподарської продукції в підприємствах Хмельниччини вона зазнала зменшення по усім видам, крім соняшнику та молока. Так, протягом 2017—2021 рр. виробництво та реалізація усієї продукції рослинництва (за винятком цукрових буряків) є рентабельними (табл. 9).

Щодо показників рентабельності виробництва продукції тваринництва, то тут спостерігається збиткове нерентабельне виробництво майже усіх видів за виключенням яєць, молока та свинини, яка на жаль, у 2020 році теж була збитковою.

Важливою особливістю розвитку аграрного підприємництва є забезпеченість трудовими ресурсами. Так, у 2021 р. середньооблікова кількість працівників сільськогосподарських підприємств регіону склала 17,5 тис. осіб, що на 2,8 %, менше, ніж у 2017 році. Їх частка у середньообліковій кількості працівників економіки області становила 9,2%. Упродовж 2021 р. на зазначені підприємства прийнято 9,0 тис. осіб, тоді як звільнено 8,4 тис., що становило 51,1% та 47,7% від середньооблікової кількості штатних працівників по кожному показнику відповідно. Переважна кількість працівників залишили робочі місця з причин плінності кадрів (за власним бажанням, за угодою сторін, порушення трудової дисципліни).

Основними проблемами на селі залишаються відсутність дієвої мотивації праці, безробіття, трудова міграція, стагнація соціальної сфери, поглиблення негативних тенденцій демографічного розвитку.

Дослідження підприємницької діяльності в регіоні показує, що аграрний сектор потребує ефективної фінансової підтримки як на загальнодержавному так і регіональному рівнях. Слід визнати, що потенціал розвитку підприємництва гальмується недосконалою державною політикою щодо його підтримування, обмеженою доступністю кредитних ресурсів, високими податками, відносно низьким рівнем підприємницької активності сільського населення, обмеженням на окремі види діяльності, адміністративними бар'єрами [2].

Таблиця 9. Рівень рентабельності виробництва основних видів сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах, %

Показники	Роки					Відхилення 2020 р. від 2017 р., (+,-)
	2017	2018	2019	2020	2021	
Продукція рослинництва						
Культури зернові та зернобобові	27,8	32,0	13,7	20,6	...	-7,2
Соняшник	37,2	32,6	36,1	44,9	...	7,7
Бурак цукровий фабричний	18,1	-10,1	-27,5	-28,0	...	-46
Картопля	21,8	51,8	41,2	19,5	...	-2,3
Культури овочеві	10,1	24,0	9,7	11,0	...	0,9
з них відкритого ґрунту	12,7	25,9	11,5	13,1	...	0,4
Культури плодові та ягідні	56,9	23,0	8,2	16,2	...	-40,7
Продукція тваринництва						
Велика рогата худоба на м'ясо	-12,2	-19,1	-30,7	-31,2	...	-19
Свині на м'ясо	11,2	21,1	5,1	-20,2	...	-31,4
Вівці та кози на м'ясо	54,8	-7,6	-71,7	-63,9	...	-118,7
Птиця на м'ясо	-9,4	-8,3	-2,4	-18,5	...	-9,1
Молоко	60,5	23,8	26,9	30,9	...	-29,6
Яйця курячі	-5,0	15,5	20,0	к	...	-
Вовна	-21,7	-9,1	-100,0	-	...	-

Джерело: розраховано авторами за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області.

ВИСНОВКИ

Аналіз сучасних тенденцій розвитку підприємництва в агропромисловому комплексі Хмельницької області характеризуються наявністю системних різносторонніх змін у структурі господарювання, що вплинуло на спеціалізацію, напрями діяльності та кадрове забезпечення ефективності діяльності. Перспективи розвитку аграрного підприємництва пов'язані зі сприятливим підприємницьким середовищем, збільшенням обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, удосконаленням інформаційно-аналітичного забезпечення розвитку галузі, техніко-технологічною модернізацією агропромислового виробництва, пільговим оподаткуванням, полегшенням доступу до кредитних ресурсів, інтеграційними та інноваційними процесами.

Таким чином, подальший розвиток аграрного підприємництва сприятиме підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва регіону.

Література:

1. Господарський кодекс України : редакція Кодексу від 16.01.2003 № 436-IV. База даних "Законодавство України" / ВР України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n332>
2. Dobrovolska E. V., Pokotylska N. V. Prospects for the development of agricultural entrepreneurship / Ella, Dobrovolska, Nataliia, Pokotylska // The European Journal of Economics and Management Sciences. 2023. No1 P. 15—18.
3. Лопатинський Ю.М., Буринська О.І. Складові та пріоритети сталого розвитку аграрного сектору економіки: концептуально-теоретичний дискурс. Економіка АПК. 2018. № 6. С. 94—100.

4. Малік М. Й., Шпикуляк О. Г., Супрун О. М.

Розвиток підприємницької діяльності в аграрному секторі: макроекономічний аспект. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. 2017. Вип. 1 (2). С. 32—37.

5. Статистичний збірник "Сільське господарство Хмельницької області в 2021 році; за ред. Хамської Л.О. Головне управління статистики Хмельницької області, 2022. 123 с.

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "The Commercial Code of Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n332> (Accessed 25 Sept 2023).
 2. Dobrovolska, E. V. and Pokotylska, N. V. (2023), "Prospects for the development of agricultural entrepreneurship", The European Journal of Economics and Management Sciences, vol. 1, pp. 15—18.
 3. Lopatinsryy, Yu. V. (2018), "Components and priorities of sustainable development of the agricultural sector of the economy: conceptual and theoretical discourse", Ekonomika APK, vol. 6, pp. 94—100.
 4. Malik, M.Y., Shpykuliak, O.H., and Suprun, O.M. (2017), "Development of entrepreneurial activity in the agrarian sector: macroeconomic aspect", Naukovyi visnyk Uzhgorodskogo universytetu. Seriya: Ekonomika, vol. 1 (2), pp. 32—37.
 5. Khamska, L.O. (2022), Statystychnyy zbirnyk "Sil's'ke hospodarstvo Khmel'nyts'koi oblasti v 2021 rotsi [Statistical collection "Agriculture of the Khmelnytskyi region in 2021], Main Department of Statistics of the Khmelnytskyi region, Khmelnytskyi, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 10.10.2023 р.